

Is nieuw noodzakelijk ook beter?

Aantekeningen bij vier publicaties over de nieuwe politieke cultuur

Patrick Stouthuysen

Politicooloog aan de VUB

Journalisten registreren feiten. Daarna geven ze die feiten zo nauwkeurig mogelijk weer. Dat is althans de rol die ze zichzelf graag aanmeten. In feite doen ze veel meer. Journalisten maken nieuws. Dat mag je heel letterlijk nemen, vooral als het over politiek gaat.

Politiek is een merkwaardig bedrijf. Er worden voortdurend beslissingen genomen, maar de resultaten daarvan laten zich bijna nooit onmiddellijk voelen. Dus heb je ook niet zoveel houvast wanneer je het gevoerde beleid wil beoordelen. Politieke reputaties zijn dan ook vaak op zeer weinig concreets gebouwd. Sommigen hebben de naam een knap minister te zijn, anderen niet. Op sommige kabinetten zou hard worden gewerkt, op andere niet. Waarom dat zo zou zijn, is heel moeilijk hard te maken. Het heeft meer met beeldvorming te maken. Het opmerkelijke is dat die beelden vaak zichzelf bevestigen. Wie vaak genoeg als één van de "coming men" wordt omschreven, wordt dat na verloop van tijd ook. Een minister wiens beleid als "zwak" wordt getypeerd, zal effectief politieke invloed verliezen.

Wetstraat-journalistiek speelt een belangrijke rol in die beeldvorming. Journalisten maken en breken reputaties. Ze bepalen wat nieuwswaard heeft. Het hangt van hen af of een banaal conflict de status van een politieke crisis krijgt. Journalisten proberen ook orde en samenhang te brengen in de gigantische hoeveelheid feiten waarmee we dagelijks worden geconfronteerd. Bijvoorbeeld door sjablonen te hanteren, geijkte figuren en conventionele modellen, waardoor de complexe werkelijkheid opnieuw overzichtelijk wordt. Om de zoveel tijd duikt zo'n sjabloon op. De "kloof tussen burger en politiek", "het signaal van de burger", de "nieuwe politieke breuklijn",

"klassieken tegen modernen", "de mondige burger", het "Autoritaire Consortium". Bij het eerste gebruik kan zo'n sjabloon vaak nuttig zijn. Het nieuwe beeld maakt de zaken overzichtelijk. Het geeft een ander en soms verhelderend perspectief. Met het gebruik komt er evenwel onvermijdelijk sleet op. Dan wordt een sjabloon een cliché. Een nietszeggende frase. Een containerwoord, waar je alles in kwijt kan en dat dus niets meer wil zeggen.

De macht van het sjabloon

Filip Rogiers, politiek journalist van *De Morgen*, is naar verluidt de bedenker van de afkorting NPC, wat staat voor nog zo'n sjabloon, de "nieuwe politieke cultuur". In *Het Orkest van de Wetstraat* heeft Rogiers een aantal van de stukken gebundeld die hij eerder voor zijn krant schreef.

Wat het boek van Rogiers bovenal leert, is hoe snel journalistiek werk veroudert. De teksten zijn geschreven in het vuur van de strijd. Wie, zoals Rogiers, heel dicht op de feiten zat, had toen de stellige indruk dat dit land niet alleen op zijn grondvesten daverde, maar dat het hele politieke bestel ook bezig was in te storten. Rogiers besloot dan ook, zoals het op de achterflap heet, "tussen de brokstukken van de Wetstraat op zoek te gaan naar tekenen van nieuw leven in deze crisis".

Die apocalyptische toon doet nu erg vreemd aan. Het "optimistische rampenscenario" dat Rogiers schetst, heeft zich niet voltrokken. De "blauwdruk van een nieuw bestel" die hij probeerde te tekenen, is nu al achterhaald. Dat heeft niets te maken met het feit dat Rogiers een slecht politiek waarnemer zou zijn, wat hij overigens geenszins is. Wél heeft het te maken

met het sjabloon dat hij hanteert om greep te krijgen op de politieke werkelijkheid.

De nieuwe breuklijnen

Het beeld dat Rogiers gebruikt om de politiek te begrijpen, is dat van de tegenstelling tussen "klassieken" en "modernen". Die tegenstelling zou vooral met "mentaliteit" te maken hebben, met de "geloofwaardigheid waarmee politici al dan niet in de samenleving staan". Modern staat voor "een waaier van nieuwe creatieve politieke reacties en interacties op en met de veranderende samenleving". Ik laat misschien best Rogiers zelf aan het woord: "Het staat onder andere voor 'propere handen' (zonder cliëntelisme of zuiver partijpolitieke benoemingen), voor bescheidenheid (de politiek die haar plaats kent en die uiteindelijk nog wel leidt, maar die dat zoals in een modern management minder vanuit onderschikking dan vanuit nevenschikking doet), voor concrete beleidsdaden waarbij niet zozeer gekeken wordt naar de politieke kleur van de partners of de barrière meerderheid-oppositie, als wel naar de bekwaamheid."

Die tegenstelling tussen de klassieken en de modernen vormt de "nieuwe breuklijn" die in de tweede helft van 1996 de politiek is gaan bepalen. Andere breuklijnen zijn "gedateerd". Ze moeten worden "uitgeschakeld", immers "ze hebben de kwaliteit van de democratie beproefd in plaats van bevorderd".

De term "breuklijn" wordt vandaag te pas en te onpas gebruikt. Oorspronkelijk had die term een heel specifieke betekenis. Zo wordt in de meeste politicologische analyses van stemgedrag het belang benadrukt van de in een samenleving aanwezige "breuklijnen", ter verklaring van de partijpreferenties of het gedrag van de kiezers. *Men gaat daarbij uit van de veronderstelling dat het partijstelsel en het kiesgedrag een afgeleide vormen van dieper liggende en permanent aanwezige maatschappelijke tegenstellingen.* Breuklijnen worden dan gezien als relatief stabiele polariseringspatronen, verankerd in de structuren van de samenleving, van waaruit bepaalde groepen een bepaald politiek beleid of bepaalde partijen steunen, terwijl andere groepen, om dezelfde reden, precies zullen kiezen

voor rivaliserende beleidsopties en partijen.

België kent traditioneel drie breuklijnen. Tussen arbeid en kapitaal, tussen Vlamingen en Franstaligen, tussen clericalen en vrijzinnigen. In zijn onderzoek, waarover uitvoerig werd gerapporteerd in *Samenleving en Politiek*, is Marc Elchardus een nieuwe breuklijn op het spoor, die nogal wat met opleiding lijkt te maken te hebben. Andere politicologen hebben het bijvoorbeeld over een nieuwe breuklijn die met materialisme en post-materialisme heeft te maken, of met libertarisme versus autoritarisme. Elk van die geponeerde nieuwe breuklijnen neemt voorlopig eerder de vorm aan van een hypothese.

In de journalistiek springt men wat losser om met de term. Elke tegenstelling tussen twee politici wordt al gauw een "breuklijn". Uiteraard zijn de woorden, net als de gedachten, vrij. Wie een burenruzie een breuklijn wil noemen, doet maar. Alleen: zo roep je associaties op die dan een eigen leven gaan leiden. Als je bijvoorbeeld, zoals Rogiers, de mondige burgers, de witte comités, de Witte Mars of politici als Verwilghen, Verhofstadt, Anciaux en Van Hecke, uitroept tot de belichaming van een nieuwe breuklijn, dan veronderstelt zulks dat er een nieuwe tegenstelling in de samenleving ontstaat. Dat we, sociologisch gesproken, voor een fundamentele maatschappijverandering staan.

Nu meent iedereen dat zijn of haar tijd een uitzonderlijke periode is, net zoals iedereen ervan overtuigd is dat zijn of haar generatie een fundamentele breuk met het verleden betekent. *Dat is begrijpelijk. Zo straalt iets van die tijdsgeest af op het eigen, vaak weinig spectaculaire dagelijkse leven. Dat is bij journalisten niet anders. Het is een stuk prettiger om verslag uit te brengen van een "historische omwenteling", dan van de zoveelste communautaire ruzie of de periodiek terugkerende klaagzangen van de land- en tuinbouwers.* Als journalist of politiek waarnemer moet je evenwel opletten voor wat de Nederlandse politicoloog Bart Tromp ooit het "ijsberg syndroom" heeft genoemd. Van een ijsberg weet je, dat wat boven de waterspiegel uitsteekt, slechts een klein deel is van de ijsmassa. Onder het water zit veel meer. Dat is in de politiek niet altijd zo. Niet elke manifestatie - ook al

komt er verbazend veel volk op af - is een uiting van een dieperliggende maatschappelijke verandering. Niet elk politiek conflict - met hoeveel hardnekkigheid het ook wordt uitgevochten - is een uiting van een nieuwe breuklijn.

Dat wordt vandaag, een jaar na de feiten, duidelijk. De schok die door het land ging, is uitgedeind. De muren van het politieke bestel staan nog overeind. De witte beweging is een beweging als een andere geworden, die zich - en dat was voorspelbaar - bewust wordt van allerhande organisatorische en strategische dilemma's, die onvermijdelijk opduiken wanneer je als drukkingsgroep de maatschappelijke agenda probeert te beïnvloeden. De zo geprezen politieke nieuwlichters - de mannen van zaal F - zoeken een ander kanaal voor hun politieke ambities. Ze hebben begrepen dat het partijlandschap niet zo gemakkelijk wordt hertekend.

Dat betekent niet dat Rogiers het niet bij het rechte eind heeft, wanneer hij beschrijft hoe diepgaand het gevoel van politieke malaise is, binnen en buiten de Wetstraat. Dat betekent niet dat er niet op allerlei plaatsen, binnen en buiten de klassieke politieke organisaties, mensen zijn die naar verandering streven. Het betekent alleen dat je voorzichtig moet omspringen met termen als "nieuwe politieke breuklijnen".

Door het gebruik van dat sjabloon krijgen de politieke vernieuwers plots een onevenredig groot gewicht en belang toebedeeld. Er wordt bovendien een samenhang en eensgezindheid gesuggereerd die er helemaal niet is. Die grote ambities kunnen de vernieuwers onmogelijk waarmaken. Immers, er is niet zoveel dat die nieuwe politici en witte burgers bindt, behalve dan de overtuiging dat de dingen anders moeten.

Op die overschatting volgt dan - voorspelbaar - de ontgoocheling. Er zou, een jaar na de feiten, niets zijn veranderd. De politici hadden er weer niets van begrepen. De mondige burger zou hebben afgehaakt. De witte mars was een maat voor niets. Dat wordt dan het nieuwe sjabloon waarmee de politieke situatie wordt geïdentificeerd: de geblokkeerde samenleving, waar nooit iets kan en zal veranderen, waar het toch allemaal geen zin heeft.

Die teneur merkte je bijvoorbeeld in de com-

mentaren bij een deze zomer gepubliceerde opiniepeiling. "Slechts" een tiende van de bevolking zou aan een nieuwe witte mars deelnemen. Dat werd door de pers en door politieke commentatoren geïnterpreteerd als het de facto einde van de witte beweging. Terwijl een eenvoudige rekensom duidelijk maakt dat de driehonderdduizend betogers van een jaar geleden, een veel en veel kleiner percentage uitmaakten dan tien procent van de bevolking.

De nieuwe politicus

Politieke berichtgeving is mannetjesmakerij. Politieke conflicten worden in termen van personen weergegeven. Een politieke discussie is maar interessant - en dus nieuwswaardig - wanneer je er koppen op kan plakken. Rogiers doet hetzelfde in zijn verhaal over "klassieken en modernen". Dat personaliseren van de politiek is bij Rogiers niet alleen een hulpmiddel om het verhaal spannender te maken. Personalisering is ook de kern van de zaak. De hele kwestie van politieke vernieuwing is blijkbaar een zaak van personen. Van "jonge mensen" - van jaren of van geest - die gevangen zitten in "oude vormen" - in partijen, organisaties, instellingen, structuren.

Die jonge mensen zijn, ik had het er al over, begiftigd met een andere "mentaliteit". Het gaat om mensen die "een andere inhoud geven aan het begrip macht". Die meer affiniteit hebben met iemand van een andere partij "die een authentieke boodschap brengt", dan met de vastgeroeste partijgenoten. De "eerlijke politiek" tegenover de "politique politicienne", zeg maar.

Die nieuwe politici vonden elkaar in zaal F van de Senaat. Daar werd, over de partijgrenzen heen, nagedacht over politieke vernieuwing. Zaal F was een generale repetitie. De parlementaire democratie zal, aldus Rogiers, moeten evolueren naar "minder logge, monolitische partijen en zuilstructuren, en meer contractuele samenwerkingsverbanden tussen politici onderling enerzijds en tussen politici en burgers anderzijds".

Het nieuwe bestel werd, ik volg Rogiers, beschreven door de Amerikaanse futuroloog Alvin Toffler. "Vrijwel zeker zullen we ons ontdoen van onze verouderde partijstructuren (...) We zullen tijdelijke, modulaire partijen moeten op-

richten die tegemoet komen aan snel veranderende behoeften - een soort in- en uitschakelbare partijen van de toekomst".

Zo zal het politieke landschap van de toekomst er dus uitzien: wegwijnende partijen, bloeiende persoonlijkheden. Want dat is blijkbaar waar het in de nieuwe politiek om gaat: persoonlijkheden. Integere, bezielde politici, die niet gehinderd door ergerlijke partijstructuren, als redelijke mensen met elkaar het beste voor iedereen proberen te realiseren.

Dat is de utopie van D'66. Die Nederlandse politieke partij werd destijds bedacht door een aantal reclamejongens en draagt er nog steeds de sporen van. De partij is voor alles wat leuk is en tegen alles wat niet leuk is. De partij blinkt uit in onduidelijkheid en welwillendheid. Zelf houdt men het liever bij "pragmatisme" en het "redelijke alternatief". D'66 heeft in de vijftwintig jaar dat het bestaat opmerkelijke ups en downs doorgemaakt. De partij staat of valt met de bezielende persoonlijkheden die de gewenste boodschap uitstralen: eerst Van Mierlo, dan Terlouw, nu weer Van Mierlo.

Hans Van Mierlo heeft een paar jaar geleden in een interview perfect uitgedrukt waar het om gaat: "Het karakter van een partij wordt bepaald door personen die vooraan staan en dat karakter kan dus wisselen. Moeten we niet zeggen: we maken geen partijprogramma, we maken een houding. Dan kun je als kiezer zeggen: ik kies je, want ik vertrouw je."

Ook de nieuwe politiek staat blijkbaar niet zozeer voor een programma dan wel voor een houding. Het gaat om het postmodernisme in de politiek: alle criteria om een partij of een beleid te beoordelen vervagen. Slecht één ding blijft over: de persoonlijke uitstraling van de politicus. Komt de man of vrouw in kwestie geloofwaardig, integer, authentiek over.

De nieuwe politiek wordt er dus één van begeesterende personaliteiten. Je moet niet gestudeerd hebben om het grote gevaar van die ontwikkeling te zien. De politiek wordt uitgeleverd aan de imago-makers. De nieuwe politici zullen klaargestoomd worden door PR-firma's. Ze zullen gepolijst en gemodelleerd worden op die profielen die het volgens de opiniepeilingen goed

doen. Dat is, zeg maar, de Amerikanisering van de politiek.

Je vraagt je bovendien af hoe dat moet werken, zo zonder, of met minimale, partijstructuren. Het lijkt vooral de politiek behoorlijk onvoorspelbaar te zullen maken. Beslissingen zullen aanleiding geven tot een onoverzichtelijk kluwen van handjeplak, stemakkoorden en afspraken. Een regering zal, als in de Poolse Landdag, met elk parlementslid afzonderlijk gesprekken moeten aanknopen. Steun zal moeten worden afgekocht, in ruil voor tegemoetkomingen. Ik vrees dat we dan pas in de "politique politicienne" zullen terechtkomen.

Zonder partijverbanden zullen die politici, zoals in de Verenigde Staten, helemaal overgeleverd zijn aan de drukkingsgroepen en aan de terreur van de media en de opiniepeilingen. Ze zullen een weerloze prooi worden van de lobby's die hen campagnesteun, een goede pers of stemmen zullen beloven. Met andere woorden: nieuw is niet noodzakelijk beter.

Het zou oneerlijk zijn om Filip Rogiers al dit soort dingen in de schoenen te schuiven. Hij heeft een momentopname gemaakt van de crisis die de Belgische politiek vandaag doormaakt. Dat levert een boeiend tijdsdocument op. Nergens vind je een betere beschrijving van de goedsgesteldheid van de Wetstraat in die eerste maanden na de zaak-Dutroux en de Witte Mars.

Rogiers kan helder schrijven en is gevoelig voor wat in de politiek leeft. Ik hoop dat hij een vervolg op dit boek maakt. Over wat er in dat jaar al dan niet is veranderd. Over wat er inmiddels met de nieuwlichters is gebeurd. Maar ook: over hoe sjablonen een eigen leven gaan leiden en hoe journalisten, voor ze het weten, door het gebruik van bepaalde concepten zelf politieke feiten creëren.

Het nieuwe durverschap

De nieuwe politicus bestaat overigens al. Hij heet Bert Anciaux. In opiniepeilingen staat hij mijlenver voorop. Iedereen vindt hem een geschikt mens. Recht door zee, het hart op de tong, een beetje een chiro-leider misschien, maar bovenal een eerlijk en integer mens. Alleen: waar staat hij voor als politicus? Voor wie

daarover meer wil weten, heeft Bert Anciaux een boek geschreven, *Kinderen van de Hoop. Uitnodiging aan de durvers*. Dat boek is, wie had het anders verwacht, een bestseller geworden.

"Ik streef naar properen handen in het parlement, zeker. Maar ook in de justitiepaleizen en het bedrijfsleven. Ik wil opkomen voor de rechten van het onschuldige kind, de onbegrepen jongere en de overbodig geachte oudere. Ik pleit voor een mens- en milieuvriendelijke economie die tewerkstelling en een gezonde omgeving verkiest boven ongebreidelde winsthonger. Ik ben voorstander van een identiteitsbewuste Vlaamse gemeenschap, zonder bange blanke mannen, met eerbied voor mens, cultuur en natuur. Een gemeenschap die haar goede eigenschappen en haar fouten kent en die de blik op de wereld richt. Een gemeenschap die vredelievend en solidair is, binnen en buiten haar grenzen". Zo vat Anciaux zijn boodschap samen. Hij noemt het een "positief alternatief". Positief is het ongetwijfeld. Probeer maar eens iemand te vinden die hier tegen is. Je hoort niet zo vaak van campagnes tegen de onschuldige kinderen of voor milieuvervuiling. Zelfs het Vlaams Blok is best bereid de vrome wens "eerbied voor mens, cultuur en natuur" op haar blazoens te graveren. Met andere woorden: dat soort formuleringen kost niets. Het wordt politiek pas relevant wanneer je ook aangeeft hoe je al die onvolprezen dingen probeert te realiseren. Hoe je, bijvoorbeeld, tewerkstelling en een gezonde omgeving combineert.

Hoe ziet het alternatief er uit? Anciaux stelt nogal wat hoop in de witte beweging, die volgens hem "alle kiemen in zich draagt van de eerste emancipatiebeweging van de 21ste eeuw". "De witte beweging heeft een punt gezet achter de ik-mentaliteit". Voorts bepleit hij de grote synthese. De witte beweging moet samen optrekken met het democratisch socialisme, het links-liberalisme, het christelijk personalisme, het progressief nationalisme en het ecologisme.

Nogmaals, dat kan allemaal heel wenselijk en nastrevenswaardig zijn, maar hoe breng je die synthese tot stand? Anciaux hoopt dat zijn tekst een aanzet geeft tot het vinden van een "verbindend principe". Hij doet in dat verband ook een reeks concrete voorstellen. Die voorstellen vat-

ten zo'n beetje samen waar het die nieuwe politiek vandaag meestal om te doen is. Drastisch beperken van verkiezingsreclame, afschaffing van de stemplicht, betere dienstverlening door de overheid, cumulatie afschaffen, politieke benoemingen stoppen, de omvang van kabinetten terugschroeven, het beperken in de tijd van het ambt van minister, reduceren van de regeerakkoorden tot de "grote beleidslijnen", afschaffen van partijtucht, een betere omkadering van parlementsleden, het invoeren van referenda.

Anciaux gaat niet in op de kwestie hoe hij dat precies allemaal wil realiseren. Hij argumenteert nauwelijks. De voorstellen zijn blijkbaar de evidentie zelf. Het meest concrete voorstel is nog dat van de oprichting, door de OCMW's, van lokale "sociale huizen" om zo het politieke dienstbetoon en de verzuilde dienstverlening, via ziekenfondsen en mutualiteiten, af te schaffen.

Een concrete invulling van wat de nieuwe politiek betekent, lijkt mij evenwel nogal belangrijk. Immers, Anciaux ziet de dingen soms eenvoudiger dan ze zijn. Zo verklaart hij zich tegenstander van politiek dienstbetoon. Maar hij vertelt ook aandoenlijke verhalen over mensen die ten einde raad bij hem komen aankloppen, omdat ze niet meer weten waar ze terecht kunnen. Het siert Anciaux dat hij die mensen dan de weg naar de bevoegde instanties wijst. Dat is, neem ik aan, geen dienstbetoon. Maar waar trek je de grens? Wat mag en wat mag niet?

De alternatieven die Anciaux - of Verhofstadt, daarover zo meteen meer - bepleiten, vallen uiteen in drie categorieën. Sommige zijn inmiddels gemeengoed geworden of vormen zelfs onderwerp van regelgeving, zo bijvoorbeeld de decumul, het dienstbetoon of de verkiezingsuitgaven. Andere zijn heel moeilijk in regels te vatten, het afschaffen van de partijtucht bijvoorbeeld. Ook de vernieuwers geven wat dat betreft geen werkbare aanbevelingen. Nog andere voorstellen - referenda, de afschaffing van de stemplicht - zijn helemaal niet zo onprobleematisch als de vernieuwers suggereren.

Als je het zo bekijkt, komt de "oude politiek" nog niet zo slecht uit het verhaal. Politieke vernieuwing heeft te maken met het verbeteren van de kwaliteit en de werking van het over-

heidsapparaat, met het doorzichtiger maken van het functioneren van de instellingen, met het verhogen van het democratisch gehalte van de besluitvorming. Wat dat betreft kan je alleen maar constateren dat er - toegegeven: te traag en te aarzelend - aan de weg wordt getimmerd.

Eén van de minder prettige aspecten van de "nieuwe politieke cultuur" is dat het vaak minder over feiten dan over impressies gaat. Er wordt voortdurend geroepen "dat er niets is veranderd". Het debat zou een stuk interessanter worden wanneer die stelling met concrete voorbeelden zou werd geïllustreerd. Dat niet iedereen even wild wordt van een hervorming van het kiesstelsel, van de invoering van referenda of de afschaffing van de stemplicht, is geen bewijs van manifeste onwil. Soms zijn er gewoon ook goede argumenten tegen die vernieuwingsvoorstellen.

Wie zich sceptisch verhoudt tot de voorstellen tot politieke vernieuwing, heet al gauw "een oude krokodil". Wie kritisch weerwerk levert, is deel van het oude establishment. Weerom, nieuw is niet noodzakelijk beter.

De nieuwe remedies

De vader van de politieke vernieuwingsgedachte, de bekende Gentse literatuurlijver Guy Verhofstadt, heeft inmiddels ook een nieuw boek geschreven. In *De Belgische Ziekte. Diagnose en remedies* onderzoekt hij, zo leert de flaptekst, "welke veranderingen en hervormingen ons land uit de huidige economische en institutionele crisis kunnen halen".

Wie op titel afgaat komt wat bedrogen uit. Er staat niet zoveel in dat we niet onder één of andere vorm ook al in de eerdere manifesten hadden gelezen. Het gaat om nogal verschillende teksten die, vermoedelijk met het oog op de campagne voor het VLD-voorzitterschap, werden gebundeld. Er staat een voorwoord in van Yves Desmet. Die noemt Verhofstadt "één van de meest anti-conservatieve politici die er rondlopen", die ons, of we het met hem eens zijn of niet, "verplicht in ieder geval onszelf en onze vermeende zekerheden in vraag te stellen".

De grote nieuwigheid in dit boek is het pleidooi voor de hervorming van het kiesstelsel. Dat Verhofstadt zijn pijlen precies daarop richt, be-

wijst overigens dat hij niets van zijn scherpte heeft verloren. Verhofstadt heeft goed begrepen dat ons bestaande systeem radicale verandering in de weg staat. Wat er in het kieshokje ook gebeurt, je zal daarna altijd weer coalities op de been moeten brengen en dus water in de wijn moeten doen.

Guy Verhofstadt stelt, terecht, dat elk kiesstelsel een compromis is tussen technieken die een duidelijke keuze bevorderen en technieken die een stabiliserende werking hebben. Het districtenstelsel - het Britse model - is een voorbeeld van het eerste. De evenredige vertegenwoordiging is een voorbeeld van het tweede. Ons land, zo meent Verhofstadt, cumuleert alle denkbare stabiliserende factoren. Naast het stelsel van evenredige vertegenwoordiging kennen we ook nog grote kiesomschrijvingen, de lijststem, de stemplicht en de afwezigheid van een kiesdrempel. Radicale verandering van beleid, via de stembus, is zo goed als uitgesloten.

Verhofstadt meent dat het mogelijk moet zijn een kiesstelsel te bedenken dat de voordelen van beide systemen combineert, zonder de nadelen erbij te moeten nemen. Hij vergelijkt zo'n oefening zelf met "de kwadratuur van de cirkel". Toch meent hij dat er twee manieren zijn om dat probleem op te lossen. Een eerste oplossing bestaat erin voor de parlementsverkiezingen de evenredige vertegenwoordiging te behouden, maar de federale eerste minister rechtstreeks te verkiezen, in twee rondes. Dat systeem bestaat, als ik mij niet vergis, in Israël. Een tweede oplossing houdt in dat men de negatieve gevolgen van het districtenstelsel uitschakelt door, zoals in Italië of Hongarije, een bepaald percentage van de zetels toe te kennen via het systeem van evenredige vertegenwoordiging.

Die voorstellen zijn best een debat waard. Alleen, je hoort vandaag blijkbaar overal, in landen met de meest uiteenlopende kiesstelsels, pleidooien tot hervorming van het electorale systeem. Het lijkt erop dat wel meer mensen menen dat je een aanslepende politieke malaise best oplost door aan de spelregels van het politieke bedrijf te sleutelen. Geen enkel stelsel lijkt vandaag nog te deugen. Het opmerkelijke daarbij is dat wat in één land een problematisch kies-

systeem heet, elders vaak als een interessant alternatief wordt aangeprezen.

Waar men effectief tot een hervorming besluit, zijn de resultaten vaak helemaal anders dan de bedoeling was. In Italië is bijvoorbeeld de macht van de partijen geenszins teruggedrongen. De regering is nog steeds een wankele veelpartijencoalitie. Een rechtstreekse verkiezing van de premier, zoals in Israël, maakt de zaken niet noodzakelijk overzichtelijker. Ook daar zit je steeds weer met lange onderhandelingen om een, meestal, onsamenhangende coalitie te vinden. Als je in België met een districtenstelsel experimenteert, zou het overigens wel eens kunnen dat je precies die partijen die de pijlers van bestaande systeem vormen - de PS en de CVP - nog groter of nog meer *incontournable* maakt.

De moraal van dit verhaal is eenvoudig. Als je te maken hebt met een samenleving waar de verhoudingen tussen de verschillende groepen en gemeenschappen ingewikkeld liggen, dan zullen die tegenstellingen zich altijd in de politiek reproduceren. Welk kiessysteem je ook bedenkt. Dat geldt zelfs voor meerderheidsstelsels: de tegenstellingen die zich elders voordoen tussen politieke partijen, zullen zich daar - zoals in Frankrijk en Groot-Brittannië - binnen partijen afspeelen. Het resultaat blijft in grote lijnen hetzelfde.

En is nog een ander punt. Een kiessysteem moet bovenal doorzichtig zijn. Het is met kiesstelsels zoals met alle spelregels. Spelers zullen maar bereid zijn de uitkomsten te aanvaarden, als ze het gevoel hebben dat de procedures klaar en duidelijk zijn. Bij de minste dubbelzinnigheid hebben mensen, terecht, het gevoel dat het rechtvaardigheidsbeginsel wordt geschonden. Daar moet je, zeker in België, rekening mee houden. De minste zweem van partijdigheid is dodelijk. Het Hongaarse systeem is bijvoorbeeld zo ingewikkeld, dat een vertaling naar de Belgische context om miserie vragen is. Ik blijf het herhalen, nieuw is niet noodzakelijk beter.

Het nieuwe engagement

Het meest interessante boek over de politieke vernieuwing is merkwaardig genoeg afkomstig van iemand die het tot zijn taak rekent de bestaande politiek te verdedigen. In *Politiek*

Moet. Een krachtmeting van de CVP met de antipolitiek gaat Chris Taes, nationaal partijsecretaris van de CVP, regelrecht in tegen de modieuze trend die de politiek verkettert en vervloekt.

Taes begint elk hoofdstuk van zijn boek met een lang citaat uit een ingezonden krantestuk, een interview of een opiniërend artikel. Die citaten geven de heersende opvattingen over het politieke bedrijf weer. In de daarnavolgende tekst worden die gemeenplaatsen - de politiek is corrupt, de politiek is onmachtig, het gaat alleen om het geld, in de politiek wordt alleen maar geruzied - dan weerlegd.

Politiek Moet gaat over de onvermijdelijkheid en de noodzaak van democratische politiek. Precies in een samenleving waar veel traditionele verbanden verloren gaan, die individualiseert en versplintert, is democratische politiek van levensbelang. Politiek is een "middenpuntzoekende factor", die "individuele en groepsbelangen op een overlegde manier wil overstijgen en die de essentie van 'gemeenschapszin', tegen de postmoderne stroom in, wil verzekeren".

Taes staat erg sceptisch tegenover de nieuwe, mondige burger. Hij betwijfelt of die burgers gedeelde verantwoordelijkheid aankunnen en aandurven. Hij is er niet van overtuigd dat de burger ertoe bereid is zijn "louter verbruikersmentaliteit" ten aanzien van de politiek om te buigen tot een bewust en consequent gedrag. Deelnemen aan de politiek is immers meer dan in een opwelling enkele kritische bedenkingen neerschrijven en besluiten dat het systeem niet deugt. "Politieke participatie vergt inzicht in de besluitvormingsmechanismen, kennis van de spelregels, een volledige analyse van alle gegevens, een grondige studie van alle alternatieven, een visie op langere termijn en een klaar besef van de gevolgen op het terrein van de maatregelen die men neemt".

Je kan je uiteraard afvragen of ook bij alle politici die kennis en vaardigheden aanwezig zijn. Niettemin legt Taes de vinger op de zere plek, wanneer hij stelt dat de toegenomen mondigheid zich meestal lijkt te vertalen in de uitdrukkelijke verdediging van individuele belangen of het aanklagen van onrecht in de directe levenssfeer. Aanzienlijk minder mensen blijken

geïnteresseerd in het functioneren van de maatschappij als dusdanig.

Typisch, meent Taes, is dat het "structurele engagement" wordt vervangen door een "punctueel engagement". "Met dit nieuwe engagement is veel gezegd over wat mensen willen zien veranderen, maar weinig over hoe het moet gebeuren en via welke stappen deze doelstellingen kunnen bereikt worden". Waar de protestmars eindigt, moet het echte beleidswerk beginnen. Er verandert niets door het maken van analyses van wat fout loopt. "Productieve onvrede moet resulteren in besluitvorming, die situaties kan veranderen". Dat is waar het in de politiek uiteindelijk om gaat.

Politici moeten vandaag rekening houden met erg veel en vaak onderling tegenstrijdige signalen. Dat is volgens Taes ook het grote probleem met de opvolging van de Witte Mars. Dat signaal was eenduidig, maar ook verward. Eenduidig als klacht over het functioneren van de instellingen, verward over wat er moet gebeuren. Omdat het signaal in kwestie onduidelijk was, kan iedereen zich opwerpen als de vertegenwoordiger van de witte betogers en kan iedereen ook de hele tijd roepen dat de politiek er weer niets van begrepen heeft.

Taes houdt een pleidooi voor een nieuw maatschappelijk consensusmodel, met daarin duidelijk afgebakende taken voor het middenveld en voor de politiek. Het middenveld moet fungeren als *interface* tussen burgers en beleid. De politiek moet staan voor het algemeen belang, voor de afweging tussen de verschillende belangen, voor de maatschappelijke synthese.

De "nieuwe politieke cultuur", zo parafraseert Taes, is heel nadrukkelijk een journalistiek denkbeeld. Taes heeft het uitgebreid over de pers die "buiten elke democratische besluitvorming om, zelf het politieke toneel wil bespelen en de politieke thema's op de agenda wil plaatsen" en die stilaan op weg lijkt "zichzelf tegelijk uit te roepen tot wetgevende, uitvoerende en rechterlijke macht". Sommige journalisten sturen aan op "een big bang van het huidige politieke establishment". "Dat is een verdedigbare lijn, op voorwaarde dat men ook de moed heeft om er eerlijk voor uit te komen".

Taes vindt dat de media vandaag geen "volledig en waarheidsgetrouw" beeld van de politiek geven, maar zich vooral concentreren op uitwassen. De politiek wordt herleid tot "boksmatches en spektakel". De pers moet het maatschappelijk belang van de politiek erkennen en het tot haar taak rekenen "een ernstige bijdrage te leveren aan de meningsvorming op basis van een zo volledig mogelijke inschatting van alle standpunten en argumenten".

Tot slot richt Taes zich ook tot de klassieke politieke partijen. Die moeten opnieuw duidelijke principiële keuzen aanbieden. Ze moeten begrijpelijk communiceren. Ze moeten ook nieuwe, meer aan deze tijd aangepaste organisatievormen uitproberen. Partijen moeten opnieuw levende bewegingen worden. Partijen moeten bijvoorbeeld diverse vormen en gradaties van engagement mogelijk maken. Ze zullen ermee moeten leren leven dat mensen zich puntsgewijs engageren, dat ze voor bepaalde thema's of vormen van actie wel te vinden zijn, en voor andere niet.

Politieke vernieuwing, zo besluit Taes, bestaat er niet in het bestaande politieke bestel op te blazen. Het gaat er veeleer om het maatschappelijk draagvlak van de politiek te versterken. In het publieke debat moeten de ernst, de evenwichtigheid en de realiteitszin worden hersteld. Iedereen moet zijn verantwoordelijkheid nemen, ook de media, "de enige niet-gecontroleerde supermacht".

"Politieke vernieuwing zonder stevig, structureel maatschappelijk draagvlak, kan misschien leuk ogen op de tekentafels van partijhoofdkwartieren of in de koffiekamers van redactielokalen, maar is op termijn zonder meer tot mislukken gedoemd". Kortom, nieuw is niet noodzakelijk beter.

Anciaux, Bert, *Kinderen van de Hoop. Uitnodiging aan de durvers*, Icarus, Standard uitgeverij, Antwerpen, 1997.

Rogiers, Filip, *Het Orkest van de Wetstraat. Politiek na de zomer van 1996*, Uitgeverij Van Halewijck, Leuven, 1997.

Taes, Chris, *Politiek Moet. Een krachtmeting van de CVP met de antipolitiek*, Uitgeverij Coda, Mechelen, 1997.

Verhofstadt, Guy, *De Belgische Ziekte. Diagnose en remedies*, Hadewijch, Antwerpen, 1997.